

РЕЦЕНЗИЯ

на представените материали по обявен конкурс за академичната длъжност „доцент“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата

от проф. д-р Пламен Бочков, Нов български университет

Единствен кандидат по обявения конкурс за академичната длъжност „доцент“ в НБУ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата е гл. ас. д-р Милена Ангелова. За целите на конкурса д-р Милена Ангелова представя монографичен труд „Социалната болест. Туберкулозата в България през първата половина на XX век“, повече от 20 публикации, студии и статии, включително в реферирани и рецензирани издания в международни бази данни, научни проекти, издателска и преподавателска активност.

Монографичното изследване на Милена Ангелова „Социалната болест“ е посветено на динамиката във възприемането на туберкулозата от болест на индивида към проблем на обществото. Изследването е фокусирано върху българската ситуация от първата половина на XX век, въпреки че многократно препраща както към европейски, така и към североамерикански примери. Монографията съдържа 342 страници, разпределени в четири глави, увод, заключение и библиография. Още в Увода д-р Милена Ангелова ясно дефинира един по-скоро антропологически подход към туберкулозата в Европа като „най-разпознаваемото лице на смъртта“ чрез анализ именно на обществения отговор на болестта и в по-малка степен на нейните медицински аспекти. По този начин категориите „болест“/„болен“ – „здраве“/„здрав“, фундаментални за някои дялове на културната и социална антропология, получават допълнителни конотации, идващи от различни социокултурни контексти.

В Първа глава „Научно и социално конструиране на болестта“ се проследява историята на борбата с туберкулозата паралелно с постепенното обръщане на обществения интерес от биологичните и медицински фактори към социалната работа и практиките на институциите. Изключително респектиращ аналитичен преглед на публикациите по темата за период от над 100 години дава възможност на д-р Милена

Ангелова да въведе читателя в сложната и невинаги еднопосочна реакция на европейските общества към туберкулозата – от митовите и метафорите през опитите за социален контрол (по Фуко) до съвременните интердисциплинарни изследвания. В следващата част от тази глава е проследена историята на болестта по източници от Античността до появата на БЦЖ ваксините и превръщането ѝ в ендемично заболяване за Европа и Америка.

Втора глава „Туберкулозата, обществения дебат и държавните политики в България 1879-1951 г.“ обръща поглед върху ситуацията с болестта и борбата с нея в България, което е и сърцевината на монографичния труд. Милена Ангелова изчерпателно проследява специализирания (медицински) и обществен дебат върху разпространението и начините на лечение на туберкулозата от края на XIX век през публикации на български лекари до 1944 г. В тази част от хабилитационния труд най-добре проличава умението на д-р Милена Ангелова да работи с архивни документи, статистики, нормативни актове (закони, правилници, бюджети) и институционални мрежи (амбулатории, болници, санаториуми). Последните страници от тази глава са посветени на политиките и практиките на социалистическата власт в България между 1944 – 1951 г. По това време се откриват нови лечебни заведения като диспансери, санаториуми, „масово и планово“ се прилага БЦЖ ваксината, макар и плахо, започва работа по превенция на заболяването.

В Трета глава „Дружеството за борба с туберкулозата (1908-1948)“ Милена Ангелова детайлно анализира един пример на „обществен отговор“ на социално значимата болест в български контекст. Всъщност, както разбираме от Увода, тъкмо този текст е предхождал и по някакъв начин провокирал разгръщането на цялото монографично изследване. Дружеството е учредено официално през май 1909 г. след продължителни дебати и усилията на много лекари и представители на различни професионални гилдии. След кратко прекъсване около войните Дружеството развива активна дейност чрез своите над 100 клона в цялата страна до 1944 г. След тази година е новоучредено и преименувано на Народен съюз за борба с туберкулозата. Цялата глава е отличен пример за описание, история и анализ на дейността на една организация в най-добрите образци на класическата социална антропология.

На пръв поглед Четвърта глава „Туберкулозата и лечебните места – организация и режим, пациенти и лекари“ има описателен характер, но тя има подчертано историко-

антропологичен принос, където туберкулозата е разгледана като „биосоциален праг“, в който се преплитат биологичното, социалното и културното. Анализирани са преживяванията на пациентите, режимите на санаториалното лечение, социалната изолация, дисциплиниращите практики и различните форми на адаптация към болестта. Чрез мемоарни свидетелства, визуални източници и институционални документи изследването проследява как обществото конструира категориите „болно“, „здрaво“, „нормално“ и „рисково“, както и как хората преживяват собствената си телесност и уязвимост в условията на модерните режими на обществено здраве. Тази глава изобилства от илюстративен материал – главно снимки, също статистически данни (таблици), факсимилета на документи, които обогатяват възприемането на текста.

Основните приноси на хабилитационния труд са свързани с въвеждането в научно обръщение на значителен по обем архивен и визуален материал, свързан с противотуберкулозните дружества, международните здравни организации, профилактичните кампании и лечебните институции в България. Изследването разширява перспективите към историята на общественото здраве, като я поставя в полето на историческата антропология и изследванията на модерността, социалната уязвимост и човешкия опит с болестта.

За целите на конкурса д-р Милена Ангелова привлича повече от 20 научни публикации. Те могат да се обособят в три раздела. **На първо място** са публикациите, свързани пряко или косвено с тематиката на хабилитационния труд. Тук бих открил студията *„Последният кръстоносен поход“*, която поставя българската борба с туберкулозата в контекста на ранното международно движение за обществено здраве и трансфера на експертно знание. Статията *„Визионерство и здраве“* анализира съветизацията на здравната система и въвеждането на модела „Семашко“, като откроява напрежението между проекта за универсално здравеопазване и новите форми на централизация, мобилизация и контрол. Изследването *„Да лекуваш с кал“* проследява превръщането на балнеологията и калолечението в научно легитимирани медицински практики и пресечната точка между природна среда, експертно знание, държавна политика и културни представи за здравето тяло. Към същото изследователско поле принадлежат публикациите за Рокфелеровата фондация и Американската блискоизточна фондация, за професионализирането на социалната работа и за взаимодействието между държавни институции, медицински експерти, граждански организации и международни

филантропски мрежи. Така публикациите излизат извън рамките на историята на отделно заболяване и разглеждат по-общия въпрос как модерните общества определят границите между здраво и патологично, лично и обществено, грижа и контрол. Част от резултатите са публикувани на английски език в международни колективни издания, включително в тома *Need and Care: Glimpses into the Beginnings of Eastern Europe's Professional Welfare* на Barbara Budrich Publishers.

На второ място се откроява друго поле на изследователския интерес на Милена Ангелова – трансформациите на българското село. Водеща е монографията „*Образцово село: Модернизационният проект за селото в България, 1937–1944 г.*“ (2008), публикувана въз основа на защитения дисертационен труд, и от поредица последващи изследвания върху аграрната модернизация, трансфера на експертно знание и социалните преобразувания в селските общности. Важно е да се подчертае, че включените в конкурсната процедура статии и студии от този тематичен блок не възпроизвеждат съдържанието и тезите на дисертационния труд. Те са резултат от продължило след неговото завършване самостоятелно проучване, основано върху разширяване на изворовата база, включване на нови изследователски случаи и развитие на първоначалната проблематика в нови хронологически, сравнителни и теоретични посоки.

Публикациите към това направление разширяват хронологически и тематично изследването. Част от тях проследяват трансфера на модерно аграрно знание още сред българите в Дунавския вилает през 60-те и 70-те години на XIX век. Други са посветени на ролята на агрономите, учителките по земеделско домакинство и специалистите по аграрна социология. Микроисторическите изследвания на Дивля, Церово, Струмски чифлик и Грамада показват, че селските жители не са пасивни обекти на модернизационната политика: те приемат, приспособяват, използват или оспорват нейните предписания според собствените си интереси, отношения и представи за общността. Българските процеси са системно поставяни в европейски, балкански и черноморски контекст. На транснационалните измерения на аграрната модернизация са посветени публикации в международни колективни томове, издадени в Солун и Благоевград, както и статията за програмата „Образцово село“ в румънското антропологично списание *Martor*.

И на трето място – това са публикации в областта на историческата антропология, казано най-общо. Ще открия статията *„Панорамата и визуалният наратив за войната. Случаят „Плевенска епопея““* (2021), където е анализирана музейната и визуалната репрезентация на войната като форма на културна памет и национален исторически разказ. Изследването разглежда панорамата не само като музейно пространство, а и като специфична визуална и емоционална среда, чрез която се конструират представи за героизъм, национална идентичност и историческо преживяване. Особено внимание е отделено на механизмите на визуално въздействие, на връзката между образ, пространство и историческа емоция, както и на начините, чрез които късносоциалистическата музейна култура изгражда модели на колективна памет и преживяване на миналото. В този смисъл публикацията поставя проблема за визуалните режими на паметта и за ролята на музейните форми в производството на национални исторически наративи. Към този контекст може да бъде отнесена и публикацията *„Shared Histories and Transdisciplinary “Carpooling”: Karl Kaser and the Balkanistic Seminar in Blagoevgrad“* (2024), посветена на развитието на историческата антропология и интердисциплинарните академични мрежи в Югоизточна Европа. Чрез фигурата на Карл Казер и историята на Балканистичния семинар в Благоевград тя проследява формирането на интердисциплинарни научни общности и транснационални академични връзки след края на Студената война. Анализирана е ролята на семинара като пространство за методологически обмен, както и значението му за утвърждаването на историческата антропология като изследователско поле в Югоизточна Европа. Публикацията поставя акцент и върху споделените академични биографии, интелектуалните мрежи и трансфера на идеи в посткомунистическия академичен контекст.

Представените публикации очертават последователен интердисциплинарен изследователски профил в областта на историческата антропология, социалната история и историята на медицината, с фокус върху модернизационните процеси, общественото здраве, експертното знание и културните режими на паметта в България и Югоизточна Европа. Чрез съчетаването на архивни изследвания, микроисторически подход, анализ на институционални и визуални източници и внимание към човешкия опит и всекидневните практики, публикациите на д-р Милена Ангелова отразяват последователен изследователски интерес към антропологичния прочит на историческия

опит и допринасят за разширяването на изследователските перспективи към локалните светове, социалните практики, културните представи и човешкия опит в контекста на модерните обществени трансформации.

Към научната дейност на Милена Ангелова трябва да се добави специално и продължителната съставителска и редакторска работа. Участвала е като съставител и редактор на редица колективни научни томове, сред които *Heroes, Places, Memoirs* и *Academic Cultures between Dependencies and Independencies in the Interwar Black Sea Region*, както и на тематични броеве на сп. „Балканистичен форум“ до 2025 г. Темите на тези броеве включват паметта и забравата, израстването и поколенията на Балканите, женската памет за Руско-османската война, здравето и болестта, селото между модерността и музея, социалната тревожност, привилегированите и ошетените и институционалната грижа през XX век. От 2025 г. тази работа продължава в сп. „Балканистични светове“, както чрез участие в редакционния процес, така и чрез съставяне на тематични броеве. Работата включва формулиране на изследователски теми, подбор и рецензиране на текстове, комуникация с автори и изграждане на международни и интердисциплинарни академични мрежи.

Д-р Милена Ангелова има няколко специализации в чужбина в престижни академични институции. В началото на академичната ѝ кариера това са изследователски звена в Германия (Свободния университет в Берлин) и Австрия – Виенския университет, Института за социална и стопанска история, по-късно специализира в Русия, Грузия, Армения и Азербайджан, което оформя експертизата ѝ върху южнокавказкия регион.

От 2024 г. д-р Милена Ангелова преподава в Нов български университет, където води курсове „Медицинска антропология“, „Историческа антропология“, „Културно наследство и международни политики“ и др. в това число общообразователни курсове. Силен акцент в преподавателската дейност на Милена Ангелова, който бих искал да подчертая, са усилията ѝ да привлече студентите към работа на терен, осмислянето на събраните материали и представянето им пред аудитория. Студентите оценяват високо тези усилия и припознават д-р Ангелова като един от своите най-отдадени преподаватели.

В преподаването си д-р Милена Ангелова се стреми да свърже реалната изследователска работа с педагогическата практика. В курсовете си тя работи с архивни

документи, устна история, визуални източници и теренни материали, насърчавайки студентите към критическо мислене и самостоятелна изследователска работа. По мнението на колеги, преподаватели и студенти, д-р Милена Ангелова разбира университета не просто и само като институция за предаване на знания, а пространство за интелектуален диалог и за формиране на чувствителност към социалните и историческите проблеми на съвременността.

В настоящия етап от академичното си развитие Милена Ангелова работи върху няколко бъдещи проекта, свързани с историята на комунистическия режим, политиките към малцинствата, медицинската история и историческата антропология на Югоизточна Европа и Кавказкия регион. Подготвя нови монографични изследвания върху героиката и привилегиите след 1944 г., както и върху съветските политики към малцинствата в южнокавказкия регион. Паралелно с това разработва учебни помагала по медицинска и историческа антропология и работи за изграждането на международни академични партньорства и изследователски мрежи.

Нямам непосредствени лични впечатления, доколкото постъпването на Милена Ангелова в департамента по антропология съвпадна с постепенното ми оттегляне от активна преподавателска дейност. От колеги, служители и особено от студенти си създавам мнение в нейно лице като за човек със силен интегритет, колегиалност и забележителна работоспособност.

В заключение и с оглед на всичко казано дотук, убедено препоръчвам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят на гл. ас. д-р Милена Ангелова академичната длъжност „доцент“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионална направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

27.08.2026 г.

проф. д-р Пламен Бочков